DE HAEMORRHAGIIS GENERATIM DISSERTATIO INAUGURALIS...

Antonius Josephus Urban

DE HAEMORRHAGIIS GENERATIM

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM IN ANTIQUISSIMA ET CELEBERRIMA

C. R. UNIVERSITATE PATAVINA

PRO ASSEQUENDA

DOCTORIS MEDICINAE LAUREA

EXHIBET

ANTONIUS JOSEPHUS URBAN

POLONUS NEOFORENSIS

PHILOSOPHIAE ET A. A. L. L. DOCTOR

PATAVII

TYPIS SEMINARII

MDCCCXXIX.

PATRVO · CARISSIMO

BENEFACTORI · DE · SE · MERITISSIMO

AESCVLAPII · SACERDOTI · VETERANO

IOANNI · VRBAN

PRIMITIAS · CONAMINVM · EXIGVAS

IN · GRATI · ANIMI · ET · OBSEQVII · TESSERAM

D · D · D ·

DEVOTISSIMVS · PATRVELIS
AVCTOR

PROOEMIUM

Contigit mihi tandem ad metam perducere studiorum curriculum. Vobis igitur Sapientissimi Celeberrimi ac Venerandissimi Viri, quorum justitia et judicio factum est, hac occasione grates summas agere et mens et officium invitant. Nulla unquam Vestra de me merita delebit oblivio. Sapientiam, quam admiramur, gloriam, qua splendetis, in arcticas usque, licet et ibidem vigentem, perferam regiones. Quum igitur mihi Vestro, Sapientissimi at Celeberrimi Viri, consensu pandantur vitae civilis fores, jubent simul leges academicae, ut quoddam scientiae medicae argumentum excultum scriptis exararem, et typis mandarem; quapropter hisce satisfacturus prae ceteris considerationem seligere lubuit:

DE HAEMORRHAGIIS GENERATIM

Art. I.

Definitio, divisiones, symptomata.

Haemorrhagiae nomine venit, sanguinis, e propriis vasis tum arteriosis, tum venosis effusio ab αἷμα sanguis, et ῥέω fluo.

Prout autem sanguis vel e corpore per quamque viam erumpit, vel in internas partes effunditur, haemorrhagia *externa* vel *interna* dicta est. Verum quum, quae interius fiunt sanguinis effusiones, haberi soleant ut causae morbosae, eaque plus minus graves pro majori, minorive effusi sanguinis quantitate, et pro varia partium, intra quarum cavitates, et spatia effunditur, functione ac dignitate; hinc sub nomine haemorrhagiae tantum comprehenduntur sanguinis ad exteriora corporis effusiones; quum internae sanguinis effusiones tunc solum haemorrhagiae nomen obtinent, quando effusus prius in his cruor, mox ad exteriores corporis partes quacumque ratione prorumpit; magnam hic adtentionem merentur sanguinis in organa profusiones latentes.

Quum porro tantum absit, ut quodcumque sanguinis profluvium constanter pro morboso habendum sit, ut interdum cum utilitate sanguinem profundi nonnullis in adjunctis frequentia testentur observata; nunc saluti, et occonomiae animalis legibus ejusdem evacuatio quodammodo necessaria sit, sicuti in sequiori sexu maxime contingit; hinc haemorrhagiae nomine propius venit apud Pathologos sanguinis praeter naturae institutum sat insignis evacuatio, sive ex assuetis locis majori copia, aut intempestive profluat, sive ex inassuetis ejiciatur cum aliis morbosis symptomatibus.

A locorum unde sanguis erumpit varietate, varium nomen obtinuit haemorrhagia uti: fluxus sanguinis ex naribus *epistaxis*, *rhinorrhagia* ab

aliis simpliciter haemorrhagia dicta est. Si ex pulmonibus sanguis profluat *haemoptysis* audit, vel *pneumonorrhagia: haematemesis*, vomitus cruentus si ex ventriculo; *haematuria*, seu cruentus mixtus si ex urinariis viis; *haemorrhoidum*, vel fluxus *haemorrhoidalis* nomine indicatur sanguinis ex haemorrhoidalibus vasis excretio: fluxus sanguinis ex utero *menorrhagia*, *methrorrhagia* nuncupatur.

Speciatim quoque *stomachacae* audit sanguinis fluxus ex gingivis: *haemoptoe* ex ore, et faucibus; *hepatirrhoea*, vel fluxus hepaticus dicitur sanguinolenti seri per alvum evacuatio: *melaenam*, vel morbum nigrum vocant quum per vomitum simul, et per alvum sanguinis, aut humoris sanguinolenti atri copiosa contingit ejectio. Rursus *cystirrhagia* sanguinis ex vesica: *urethrorrhagia* ejus ex urethra egestionem significat, et sic porro: sudorem sanguineum raro admodum observatum hoc anno in Clynico Patavino 1829 a me visum *haematopedesim* dixerunt.

Multis modis a propriis vasis sanguinem extrudi tradunt Pathologi, idest 1.° per dilatata vasorum ostiola: *haemorrhagiam per anastomosim* hanc vocant; 2.° per *diapedesim*, quando per secedentes ab invicem fibras membranarum constituentium vasorum parietes sanguis transudat; 3.° per *diaeresim*, cum haemorrhagia contingit absoluta vasorum continuitate ex causa mechanica secante, pungente, lacerante; 4.° per *diabrosim*, seu continuitatem vasorum solutam a causa acri, rodente; 5.° per *rhixim*, vel *rhexim* si vasorum ru-

ptio continget a vi sanguinis ipsa violenter distendentis illata. Verum adnotante jam summo Burserio, sicuti diaeresis cum rhixi ideo convenit, quod in utraque per vasorum solutionem violentam sanguis effundatur; ita et anastomosis cum diapedesi quod in istis sine continui solutione sanguis exillet, aut transudet: etsi tamen haemorrhagias per diapedesim non ita facile locum habere posse suspicetur clarissimus Frank.

Plures traduntur haemorrhagiarum divisiones. Prout scilicet primariam constituit affectionem, vel alterius morbi soboles est aut symptoma, *primaria*, *essentialis;* aut *secundaria*, vel *symptomatica* dicitur. Ab eveniendi modo habitualis, vel accidentalis, periodica, vel vaga dicta est. Adventitia etiam nunc accidit, vel acquisita, nunc haereditaria. Acuta etiam, vel chronica dicitur a duratione. Traumatica vocatur haemorrhagia, quae a quocumque modo agente violenta causa producitur. Spontaneam vocare consueverunt, quae sponte ab internis causis exoritur. Neque omittenda haemorrhagiae divisio in idiopathicam et sympathicam, sicuti non desunt observata, quibus epidemico quasi genio haemorrhagiae dominari visae sunt.

Memoratae hic aliaeque traditae ab Auctoribus haemorrhagiae divisiones etsi non contemnendae, tamen illa in primis cum ad phaenomenorum aetiologiam assequendam, tum ad aequam curationem suscipiendam accomodata se se offert, qua in *activam* et *passivam* partita est, prout

nempe, vel ab adauctis vasorum vitalibus viribus, vel ab hisce imminutis proficiscitur. Activa haemorrhagia frequentissime diathesis inflammatoriae symptomata profert: juvenibus ac robustis plethoricis magis familiaris haec est; ac vere potius, et aestate adgredi consuevit. Passiva contra debiliores, laxa solidorum compage praeditos corripit, nullique parcit aetati, tempestati, vitae adjunctis, quae tamen diversitates non impediunt quominus utraque indiscriminatim ex multiplici causarum actione quocumque in vitae adjuncto, et anni tempore locum habere queat. Neque pyrexiae praesentia, vel absentia, unde etiam in febrilem, et non febrilem partita est haemorrhagia, sufficere videtur, ut activae a passivis haemorrhagiis secernantur; in his siquidem non semper desideratur febris, sicuti illae frequenter absque febre decurrunt. Quare hac in re descissimus cum aliis a Cullenio activas haemorrhagias ad pyrexias, passivas ad apocenoses referente.

Non parvi demum facienda est haemorrhagiae distinctio ab effectibus salutaribus, vel noxiis in criticam et symptomaticam; siquidem tanti haec interest in indicationibus statuendis, ut hac omissa, gravibus esse queat erroribus locus.

Illud meminisse juvabit haemorrhagiam ex aliis praeterquam ex uterinis vasis in sequiori sexu exortam, non raro catameniorum vicariam esse, sicuti de haemoptysi nobis contigit observare duobus ab hinc annis in Nosocomio Vindobonensi, et similia haemoptysis non minus, quam epistaxis, haematemesis, haemorrhoidalis fluxus,

aut exstillantis etiam ex mammarum papilla cruoris, ceterarumque a consueta, ac naturali sede menstrui fluxus aberrationum plurima colligere licet apud Auctores observata. Id etiam constat de aliis sanguinis fluxibus quocumque in sexu: epixtaxis siquidem haemorrhoidalem fluxum compensare visa est, et vicissim, et sic porro de aliis.

Prodromis nonnullis praenuntiari frequenter consueverunt haemorrhagiae. Quum vero haec signa varia omnino sint pro varietate partis, unde futura est haemorrhagia, singula idcirco expediendi hic locus minus opportunus est. Id tantum nunc animadvertisse sufficiat: haemorrhagias activas praecedere consuevisse sensum caloris, titillationis, pruritus, tensionis in parte, aut circum eam unde fluxurus est sanguis, aut in partibus consensualibus: orgasmi, congestionis saepe antecedere indicia, pulsum plenum, durum tactu, aliquando (quod tanquam privativum futurae haemorrhagiae ex naribus praenuntium esse veterum docuit, et subsequens etiam confirmavit observatio) dicrotum. His accedunt horroris, aut frigoris sensus, jactationes, inquietudines, febris, praeterquamquod in illis, quae oculis patent, locis, congestio, venarum inflatio, rubor etiam observantur.

Atque haec quidem omnia aliaque quamplurima peculiaria, et, prout sanguinis impetus ad caput, pulmones, uterum etc. dirigitur, varia quae contingunt pathemata manifeste evincunt, multa in haemorrhagiis activis esse cum inflammationibus communia, quod magis compro-

bat rejecti sanguinis indoles, ac frequens in hoc educto coriaceae crustae praesentia. Haec magis confirmant haemorrhagiae praepostere suppressae, inflammatio, hujusque in abscessum transitus: levamen ex methodo antiphlogistica, et similia. Affinitas verbo est inter inflammationes, et haemorrhagias. Sedes enim (ad rem ait Sprengel) communis est in vasis capillaribus, eorum vi hactenus aucta, ut praeter vapores, et particulas sanguinis propiores sanguinem ipsum accipiant, in haemorrhagiisque secernant.

Aliter res se habet in passivis haemorrhagiis; has enim vix ulla praecedunt signa congestionem, aut locales turbas ex adaucta vasorum vi arguenda; enimvero repente saepe et inopinato, vel ex levibus accedentibus causis, non raro sympathicis funditur sanguis, isque interdum non ex uno tantum, sed ex pluribus simul locis, et pulsus depressio virium languor, faciei, et totius corporis pallor, frigus, et alia bene multa debilitatis concomitantur symptomata non semper ex ipsius ejecti sanguinis copia deducenda, quae affectionem magis contumacem, ac periculi saepe plenam praesagiunt: sanguis in hac tenuis solutus, difficilius concrescens emittitur.

Jam vero quemadmodum plerisque in adjunctis haemorrhagia si nimis parca non sit, salutaris est, tum relate ad universum corpus, tum respectu nonnullarum partium, quae nimia sanguinis quantitate, aut impetu gravantur; ita nullo negotio patescere possunt damna, quae a largiore sanguinis amissione proficiscuntur, vel

a languore vitali, viriumque omnium conservatoris, et reparatoris fluidi, vel a subducto solidis partibus stimulo. Hinc functionum languor, depravatio, inertia, concidentia, ac demum omnimoda abolitio subsequantur necesse est, vel saltem in multiplicem chronicorum morborum catervam corpus tractu temporis trahatur, nisi opportuno regimine, aptisque remediis obviam fiat. Vis quapropter motricis, vel sentientis perversio; languoris et lassitudinis sensus; horrores, frigus, totius corporis pallor, sensuum hebetudo, hallucinatio, capitis obnubilatio, spasmi, convulsiones, corporis modo fugaces ex levi motu exaestuationes, lipothymiae, sincopes, cordis palpitationes, pulsus celeritas, frequentia, depressio, irregularitas, secretionum, excretionumque turbatio, secretorum, et excretorum major, vel minor a naturali indole recessus, ac depravatio, macies, contabescentia, atrophia, aedematosae inflationes, hydropes exorta memorantur. Nec rara sunt exempla, quibus constat brevissimo temporis spatio aegrotantem cum sanguine precipiti fluente unda, vitam amisisse convulsionibus frequenter scenam claudentibus.

Etsi tamen persaepe videre sit lente, ac sensim succedentem insignem etiam sanguinis jacturam absque tam gravi discrimine contingere. Ex his sequitur, pro vasorum unde sanguis fluit hiatu, diametro, pro celeritate, ac impetu quo is ejicitur, pro varia partis, quae haemorrhagia laborat, structura, functione, pro causae, quae haemorrhagiam vel activam, vel passivam induxit, va-

rietate, pro sexus, aetatis, irritabilitatis, sensibilitatis, constitutionis, aliorumque adjunctorum ratione, varia omnino enasci pathemata, variosque ex haemorrhagiis effectus se prodere. Mirum etiam quam facile simplex animi pathema, quo meticulosi nonnulli repente prehenduntur terrore perculsi ab aspectu profluentis etsi non multa copia cruoris in causa sit, cur in activis ipsis haemorrhagiis, et robusto ceteroquin, ac bene valente corpore, brevi debilitatis, ac concidentiae symptomata, syncopes lipothymiae observentur! Ex quibus patet, sedulo in omnes effectus esse inquirendum non minus quam in ea, quae haemorrhagiam praecesserunt, in hujus causas, in corporis habitum, temperamentum, ceteraque aegrotantis peculiaria, ac privativa adjuncta, ut qui ceteroquin tum in diagnosi, tum in curatione subrepere possent, pro viribus devitentur errores.

Art. II.

Causae prognosis.

Inter remotas haemorrhagiae causas veniunt ea, quaecumque sanguinis impetum ad partem augere valent; tum multiplicia vasorum vitia; quibus addunt vitiatam ipsius sanguinis crasim, stimuli tum quicumque directe, vel indirecte vasorum actionem excitant, animi effectus vehementes, aromatum, ac spirituosorum abusus: lautiores epulae: plethora cum universalis, tum particularis, absoluta, vel respectiva: nimiae praesertim in

non assuetis exercitationes, cursus veloces, equitationes praecipites, caloris, ac frigoris intensi actio, atmosphaerae repentinae mutationes, hujus ponderis imminutio, spasmi, ligaturae, compressiones, corporis positiones circuitum sanguinis praepedientes, stases sanguinis variae, congestiones, orgasmus, ferientes aliarum partium evacuationes sanguineae; vulnera, ulcera irritantia, acria, vario modo agentia; lapsus, ictus, concussiones inter magis obvias occasionales haemorrhagiae causas numerantur. Ex peculiari vero vasorum textura, sensibilitate, mobilitate, irritabilitate, vigore, aliove vitio, et causarum speciali in determinatae partis vasa actione ita, ut nunc facilius, eorum vi concitata, extra ipsa, his dilatatis, aut ruptis, profundatur sanguis, nunc eorumdem vasorum imminuta resistentia difficilius coerceatur, ratio peti potest, cur unius potius, quam alterius partis subsequatur haemorrhagia, atque haec modo activa sit, modo passiva.

Quoad praedisponentes causas pertinet, sicuti temperamentum sanguineum, firma vasorum compages, et sanguinis crasis ad activas; ita temperamentum lymphaticum, ac nervosum, laxa solidorum compages, vires a diuturnis morbis, vel evacuationibus exhaustae, inedia, prava et dispepta alimenta, organica nonnulla vitia, dyscrasiae ad passivas haemorrhagias reddunt procliviores. Animadvertendum tamen, memoratas causas, quae aliquando ad haemorrhagiam praedisponunt, interdum etiam occasionalium vice fungi. Peculiare item vitae genus, non minus quam illud, cui quis-

que navat, artis exercitium, quo fiat, ut una potius, quam altera pars fatigetur, aut quoquomodo debilitatem contrahet, uti et superstites ipsarum partium, organorumque debilitates ex praecedentibus causis quibuscumque, imo ipsamet jam determinatae partis praegressa haemorrhagia in hanc quoque procliviores facit, unde frequens, artisque dein praesidiis demum saepe reluctans, recidiva. Id etiam observatione constat, pueritiam praesertim epistaxi, adolescentiam, et juventutem huic, et haemophthysi, virilitatem haemorrhoidibus, senectutem iisdem, nec non haematuriae frequentius subjici. Quod ad sequiorem sexum spectat, etiam praeterlapsa aetate, qua generatim catamenia solent subsistere, haud immunis a methrorrhagia evadit in posterum, sicut et ipsae uterum ferentes eidem cum proprio, et foetus discrimine non raro subjacent. Hinc orta methrorrhagiae distinctio in *menstruam*, in methrorrhagiam *gravidarum*, et methrorrhagiam *vetularum*, quibus illa addenda, quae vel immediate partui succedens profusa, brevi interdum puerperam exanimare valet, vel subsequenti puerperii tempore multis de causis exorta non leve frequenter negotium facessit.

Illud addidisse juvabit, haemorrhagias induci modo ab universi systematis vasorum vitio, modo a locali tantum, nec raro contingere, quemadmodum rite advertit Frank, et summi interest in curatione attendere, in haemorrhagiis localem debilitatem cum universali vasorum excitatione complicari.

Ex memoratis multiplicibus causis vario modo agentibus, quae continget morbosa vasorum conditio, in qua haemorrhagiae causa proxima (traumaticis missis) queat reponi, haud ita facile statui potest, ut nullus dubitationi relinquatur locus. Illud interim constat, a vasorum vitalibus proprietatibus a naturali statu aberrantibus actionem eorundem necessario diversimode adauctam, imminutam, perturbatam iri. Illud quoque novimus, causarum morbosarum actionem directam, aut indirectam, quocumque autem modo ipsae hanc exerant supra vasa, adeo variam esse, ut diversi ex iisdem causis in oeconomia animali producantur effectus. An non haec diversitas effectuum, ab actione causarum, a vitiatis ipsorum vasorum vitalibus proprietatibus derivanda? Porro, si concipiamus vasorum vitiatas vitales proprietates cum roboris incremento conjungi, activae; si cum hujus decremento passivae haemorrhagiae causam proximam quantum hactenus proferre licet, non sine verisimilitudinis fundamento attingere posse videbimur.

Ceterum qui fiat, ut ex stimulis supra vasa agentibus modo simplex congestio, modo inflammatio, modo haemorrhagia producatur, modo haec inflammationem subsequatur, aut praecedat? Cur salutares nonnumquam haemorrhagiae observentur nonnullis in morbis, in quibus minima etiam sanguinis jactura pertimescenda videretur? Cur, arte ipsa invita, nihilo tamen minus interdum sibimet constans natura sanguinem uberius fundere pergat, vel ex eodem, vel, si impediatur,

ex aliis locis? Haec, aliaque ejus generis sunt, ut quamvis ad eorum aetiologiam explicandam exploratae nunc temporis solidi vivi conditiones non minimam lucem mutuentur; maxima tamen ex parte in intimis naturae penetralibus recondita adhucdum esse fateamur oportet, ita, ut ex nonnullis tantum, quae magis obvia sunt, non tamen aeque constantibus phaenomenis illatae inductiones, probabiles utique conjecturas, non certam rei demonstrationem proferre saepe numero valeant.

Minus conceptu difficile, frequentiores esse haemorrhagias ex illis partibus, quae molli, spongiosa, rariori constant structura, copiosioribus vasorum sanguineorum propaginibus sunt instructae, ac minus firma membrana obvelatae. Minor enim irruenti sanguini resistentia opponitur, sensibiliora vasa stimulorum actioni magis patent, uberius sanguis appetit, capillare systema obruit, indeque erumpit. Sane frequentiores haemorrhagiae in partibus mucosa membrana obductis, naribus, bronchiis, ventriculo, intestinis, vesica urinaria, utero, vagina. Interim non inficiandum, cognitam nunc vim illam, quam *turgorem vitalem* dicunt, non minimum conferre ad haemorrhagiae ortum, et aetiologiam explicandam illis in partibus, in quibus a stimulorum actione turgoris hujusmodi phaenomena evidentiora sunt.

Neque etiam valde ambigendum esse videtur, quin ad illorum opinionem accedamus, qui spontaneas haemorrhagias ex interna maxime causa proficiscentes per morbosam exhalationem locum

habere contendunt, ut jam Burserius ipse innuisse videtur, dum haemorrhagiam per anastomosim locum habere inquit per *dilatationem arteriolarum* factam, per impetum sanguinis, vel canaliculorum laxitatem, vel orificiorum atoniam.

Quamvis ergo ab internis haemorrhagiae causis vasorum rupturam expungendam non esse ultro largiamur; haemorrhagias tamen absque ulla ipsorum vasorum solutione contingere pronum est concludere et explicare, quod de activis et passivis intelligendum est. Enim vero, praeterquam quod multum differunt conjuncta, quae haemorrhagias a sauciatis quocumque modo vasis enatas comitantur ac consequuntur, multa profecto sunt, quae aliarum originem absque vasorum laceratione testantur. Huc spectant praesertim signa, spontaneas haemorrhagias praecedentia, sanguinis evacuatio per vices facta, modo suppressa, iterumque renovata, alias suppressa in una parte, apparens in alia: nervosae actionis manifestus influxus in his excitandis, aut sistendis: nullum omnino cicatricum, aut erosionis indicium per autopsiam detectum in partibus, in quibus frequentius subsecutae sunt haemorrhagiae; an non sane, ut animadvertit Bichat, cicatricum infinitam congeriem uterus exhiberet in provectis feminis? Refragatur tamen centies repetita in hanc rem inquisitio.

Utrum plerisque in adjunctis ipsorum vasorum spasmus ex variis nec semper cognitis, nec semper adeo facile explicabili modo agentibus causis excitatus aliquam conferat symbolam ad phae-

nomenorum nonnullorum, quae haemorrhagias antecedunt, comitantur, aut subsequuntur; aetiologiam assequendam non desunt qui opinentur, atque affirmativam ideo amplectantur opinionem, quod spasmus cum roboris incremento, aeque ac cum decremento consociari queat.

Atque hactenus allata de haemorrhagiae aetiologia pro munere adumbrata sufficiant. Praecipua rationum momenta, quibus haec innititur doctrina cum illis collata, quae pathologicae docent observationes eo ducere possunt, ut quae saltem probabiliores sint, et oeconomiae legibus consentanea, assequi liceat.

Ex illis, quae de haemorrhagiae divisionibus, symptomatibus, causis, et speciatim de effectibus, qui haemorrhagias subsequuntur dicta sunt, plura jam licebit eruere ad earumdem prognosim spectantia. Hanc vero ex omnibus diligenter consideratis compositisque tum inter se, tum cum aegrotantis constitutione, aetate, sexu, ceterisque adjunctis non solum eruendam esse nunc innuisse sufficiat, sed diligentem habendam esse rationem tum temporis, quo fluit sanguis, tum loci, unde fluit, nec non qualitatis, et quantitatis ejusdem sanguinis, celeritatis, et impetus, quo ejicitur, eorumque omnium, quae inde consequuntur tum in universo corpore, tum in singulis partibus, phaenomenis atque effectibus.

Sicuti autem plurima sunt inter prognostica signa, quae singularum partium haemorrhagias propius respiciunt, harumve privativa fere sunt; illa

ideo suo quaeque loco expendendi opportunior erit occasio.

Illud generatim statui posse videtur, activas haemorrhagias, nisi modum excedunt, haud ita grave per se facessere negotium, imo metuendum saepe esse, ne praepostere cohibitae majori esse queant detrimento; passivas vero magis esse pertimescendas, maxime si ex generali vasorum debilitate proficiscantur. Quod si ex locali tantum debilitate exorta fuerit haemorrhagia, quamvis non careat discrimine ex insigni sanguinis jactura; alias tamen, quum vel alterius evacuationis locum tenet, vel habitualis facta est minorem incutit metum, neque interdum absque utilitate esse potest.

Id quoque sat patet, eo majus periculum ex haemorrhagiis impendere, quo ex insignioribus vasis contingunt, quo profusior, ac breviori tempore fit sanguinis eruptio: si in exhaustis corporibus, teneris infantibus, gravidis, senibus, locum habeant; et vicissim si ab organico vitio sobolescant artis auxilio refractario, si sanguis tenuis, solutus ejiciatur: si autem vires hinc magis decrescant, pulsus concidat ac deficiat, extremitates frigus prehendat, syncope crebro invadat, convulsiones accedant, proximi periculi jam plena res est.

Ex contrariorum lege sat manifestum fit, quando meliorem fas sit praestolare eventum. Notare tamen expedit lipothymias exoptatas esse; ipsum enim succedens animi deliquium ab insigni sanguinis profusione in causa interdum est, cur si-

statur haemorrhagia, et sanguis ipse ex vis vasa moventis defectu concrescat, ac sibimetipsi non raro praecludat viam, vasis fortasse etiam ipsis a spasmo constrictis: hinc est cur bono interdum omine contingat animi deliquium in activis maxime haemorrhagiis, quod jam advertit summus Hippocrates inquiens: sanguinis venarum suppressiones faciunt animi deliquium, figura alterata, interceptio, lineamentum intortum, appositio, deligatio, facile explicatur.

Art. III.

Curatio.

Ut aequa et rationalis haemorrhagiae curatio suscipiatur, variae sese offerunt indicationes, quarum, quae propius ad speciales haemorrhagias spectant, illas tantum, quae generalem medendi methodum respiciunt, nunc prosequemur. Et 1.° quidem numquam fugiat oportet diligens contemplatio naturae ipsius conatus, unde constet, utrum ex sanguinis fluxu salutarem in oeconomia animali mutationem ipsius vires moliantur: ex quo consequitur naturae opus nullo modo tunc esse turbandum; noxium enim profecto foret haemorrhagiam hoc in casu sistere. Quemadmodum vero neque semper licet aequum omnino assequi naturae virium gradum, ita ut modo impares hae sint, alias causae accedant ipsius nisum turbantes: modo ipse sanguinis fluxus, qui sub certo moderamine adauctam vasorum vim infringit, vel

turbatum sanguinis circuitum restituit, vel alia in functionibus impedimenta removet, causasque morborum interdum gravissimas avertit, sibi tamen relictus ad necem usque produci queat; perspicuum est quanti intersit ad haec omnia ex antecedentibus, inhaerentibus, et consequentibus deducenda attendere, ut vel conamini naturae ipsius obsequamur, vel causis quae ipsius actionem elidunt, removendis infringendisque nitamur, vel haemorrhagiam, quae vires pessumdat, compescere satagamus.

Itaque si sermo sit de haemorrhagiis activis, quae in sano ac robusto corpore contingunt, quotiescumque modum non excedunt, antiphlogistica tunc methodus adhibenda est. Corporis scilicet, et animi quies, opportuna corporis positio, atmosphaerae circumambientis prudens refrigerium, diaeta tenuis, potiones acidulatae, nitratae, alias mucilaginosae, clysteres pro re nata, aut blanda, si non vetet haemorrhagiae sedes, eccoprotica, devitatio verbo eorum omnium, quae vasorum jam nimis incitatam actionem adaugere valent, eorumque admotio, quae aliorsum stimulum revocare possunt, ea sunt quae omnem saepe curationis paginam absolvunt.

Quod si cum plethorica constitutione, temperamento sanguineo, aetate vigente, pulsuum robur, durities, congestionis, aut futurae effusionis in aliquam internam partem adhuc subsit metus, ad venae sectionem confugiendum est. Sanguinis autem ducendi copiam, et loci unde ipsum ducere expediat electionem, aegri vires, aetas, pul-

suum robur, sedes haemorrhagiae causarum, unde orta est, cognitio, ceteraque adjuncta indicabunt. Profecto sedis haemorrhagiae rationem habendam esse, non minus quam effectuum, qui in peculiari parte possunt ab eadem inde nasci, monent cordati clinici. Hinc fit, ut eo liberalius et fidentius ad sanguinis missionem confugere praestet, quo major est partis dignitas, et quo gravius inducitur congestionis, effusionis, aut alterius laesionis in ipsa parte periculum. Hinc est cur haud etiam insignis cruoris quantitas e pulmone rejecti, ceteris paribus, facilius phlebotomiam exposcat, quam epistaxis etsi uberior: cur minus evidens sit hujusce auxilii necessitas in haemorrhoidali fluxu, quam in haematuria, facilius vicissim locum habeat in hac, quam in methrorrhagia.

Sicuti autem, ut jam animadvertimus non raro, vel ab ipso haemorrhagiae exordio animi deliquia, aliaque virium concidentiam indicantia symptomata facile prehendunt, cavendum maxime, ne haec a simplici animi pathemate producta, adeo facile imponant, ut a venae sectione ceteroquin indicata detorqueamur cum aegrotantis discrimine. Quare ejus generis pathemata sedulo distinguas oportet ab illis, quae profusam jam nimis sanguinis effusionem subsequuntur. Hinc quocumque in casu ad aegri moralem conditionem attendendum quoque est, ut, dum opportuna adhibentur auxilia, eodem etiam tempore ejusdem leniatur animus, aut, oppositis prudenter excitatis animi pathematibus, erigatur, quo ipsius metum moderari, aut excutere fas sit.

Quod si sermo sit de animi deliquiis, quae subsequuntur cessantem jam haemorrhagiam, cavendum tunc ne, validioribus praepropere stimulantibus in usum vocatis, denuo vasorum nimis incitata actione, haemorrhagiam quoque revocemus. Interim vero in sanguinis missione celebranda id semper cavendum, ne fortasse, quod adhuc superest virium, exhauriatur, atque in chronicam aegritudinem aeger praecipitetur. Rursus notare expedit, sedis haemorrhagiae non minus quam causae, unde exorta est, aut sustinetur, tum symptomatum adjunctorum contemplationem eo ducere, ut clinicus statuat locum, unde sanguinem mittere potius expediat, prout nempe vel universalis systematis excitatae actioni est occurrendum, vel ipsius partis affectioni prospiciendum, vel ab affecta parte ad aliam sanguinis impetus est deducendus. Hinc est cur remotarum partium tepida balnea, fotus, frictiones, cucurbitularum applicatio saepe insigne emolumentum attulisse visa sunt. An huc etiam faciunt hypecacuanae, nec non tartari emetici refractae doses in nonnullis haemorrhagiis commendatae? An haec remedia, ut et digitalis, systematis vascularis vires infirmando agunt?

A suppressis, aut imminutis habitualibus sanguinis evacuationibus non raro in altera parte exoritur haemorrhagia, et majori saepe cum discrimine: tunc fluxus ad pristinam sedem revocatio in votis habenda, sanguinem ad illarum partium vasa alliciendo, unde fluxus continuat. Ita suppressum ex. gr. haemorrhoidum fluxum, hirudi-

num ope ciendum, inde exortam haemophthisim, haematemesim compescere novimus. Illud demum observatione compertum est, summi qnandoque interesse, spontaneam haemorrhagiam magis ominosam in artificialem vertere, qua quidem ratione id licet obtinere, ut sensim juxta indicantia, imminuto impetu ex parte affecta, circuitus aequilibrium restituatur, ex quo uno turbato non raro pendet haemorrhagia. Praedispositio demum tollatur. Sane oculatus clinicus, qui opportunis sanguinis detractionibus prudenter institutis, et apto imperato regimine didicit universalem, aut localem plethoram avertere, variasque arcere causas, quae vasorum actionem directe, aut indirecte excitare valent, et sanguinis circuitus obicem ponere, is etiam frequenter haemorrhagiae recidivam praecavebit.

Quemadmodum vero plurimum sperare licet a naturae auxilio in activis haemorrhagiis, aliter profecto res se habet in passivis. Quamvis istae habituales jam factae, aliquando intemerata sanitate, an etiam quodam cum levamine contingere animadvertentur; vix tamen non semper contumaces factae, levique de causa renovatae perniciosam intentant ruinam. Adde quod saepius profusa usque et usque sanguinis copia promptum exposcat auxilium, ne antequam in causas, et adjuncta methodicam curationem indicantia inquirere fas sit, extremum subsequatur fatum. Tonica et adstringenti praesertim vi donata remedia foris et intus administranda ea sunt, ex quibus earundem curationem auspicari praestat. Non dif-

fitebimur promptius et tutius ad sistendas haemorrhagias auxilium haberi ab adstringentibus quum ipsi parti immediate applicantur; verum neque observationibus refragatur quaecumque sit (quae procul dubio non una in omnibus est adstringentibus dictis) agendi ratio, eorundem effectus in ceteris casibus; quod quidem etsi per consensum generatim id explicandum censeant, non desunt tamen qui opinentur nonnullorum remediorum ingestorum principia a chyliferis vasis absorpta integris suis viribus sanguinem subire, cujus interventu supra partes affectas actionem mox exerceant. Verumtamen his missis, concludere sufficiat cum cl. Gregory, qui, dum fatetur parum constare qua ratione agant adstringentia intus propinata, ait: *Nec multum refert dummodo effectus ipse certus sit, eorumque natura et administratio satis perspecta.*

Plures recensentur substantiae inter adstringentia. Acida generatim huc referuntur, tum vegetabilia, tum mineralia; huc frigida, glacies; familiaris siquidem, et sat nota est utilitas ex frigidorum inspersione, vel ex spleniorum; ipsa, vel oxycrata, aut aceto madidorum applicatione in partibus, aut circum eas unde sanguis erumpit. Hinc frigidae aspersiones in remotis partibus factae; ut et fotus, lotiones, immersiones mirum in modum juvisse visae sunt. Huc quoque terreae quamplurimae, et metallicae substantiae: huc plantae permultae, earumve succi, fructus, cortex: huc demum spectant composita remedia quamplurima, quae in variis pharmacopaeis prostant, pul-

veres, pilulae, tincturae, aquae, electuaria styptica ideo appellata, quorum electionem, utendi modum, et exploratam quantum datum est agendi rationem non secus ac dosim ex materiae medicae institutionibus haurienda, peculiaris quicumque casus edocebit, ut vel seorsim, vel plura simul inter se, vel aliis sociata varia formula pro opportunitate propinentur.

Inter vegetabilia commendantur praesertim succus catheca (terra japonica), gummo-kino, sanguis draconis, cortex peruvianus, ac, pauco penes nos saltem abhinc tempore, rathaniae radix valdopere apud Hispanos celebrata, ejusdemque extractum: inter indigena vero praeter acetum recensentur cortex quercus, granatorum, hypocostani, salicis, quibus addunt petula rosarum rubrarum, mala cidonia, plantas alias, uti sunt plantago, urtica semperviva, tormentillae, et bistortae radix, acerbi nonnulli fructus, alia, quibus tamen ea non inest vis ut in sistendis gravibus haemorrhagiis iisdem solis fidendum sit. Ceterum, notante laudato Gregory, medicamenta adstringentia, quae ex frugibus desumuntur, facile et sine periculo, vel largius, vel parcius secundum ipsorum facultates ab aegris possunt comedi, eorumque usus diu continuari.

Inter mineralia adstringentia memorantur varia ferri oxyda, et nonnulla ejus praeparata, quae inter, ferri sulphas, acidum sulphuricum, vel per se, vel aqua dilutum, vel appropriatis basibus nuptum, aut alkoholi sociatum, quo spectat aqua Rabellii dictis decoctionibus, vel tincturis recepta. Maxi-

mo vero jure celebratur, ut adstringens efficacissimum alumen, seu sulphas aluminae cum potassa. Vix in usum veniunt acidum nitricum, ac muriaticum. Quod vero spectat ad zincum, plumbum et cuprum, quorum nonnulla praeparata, ut adstringentia commendantur, ejus generis non censentur, ut istis quoad usum internum tuto fidere prudentioris sit: hinc est cur haec remedia ad usum externum releganda esse censeat cl. Carminati, et cl. Frank asserat se ipsum in alumine magis, ac in cortice peruviano fiduciam collocare.

Animale regnum praeter ammoniacam, quam extra cum utilitate adhibitam fuisse ad sistendas haemorrhagias testantur observationes, gelatinam etiam suppeditare adstringenti proprietate non destitutam, quam ubi alimentum medicamentosum frequentius adhiberi posse non diffitendum. Aqua sperniolae olim valde celebrata, nunc paene exolevit, sicuti pariter alia quamplurima, ut sunt bolus armena, terra lemnia, terra sigillata, et similia, nisi immediata sit horum actio in partem unde sanguis fluit, quo faciunt, fuligo, agaricus quercinus, cetera mechanica potius fortasse vi, meatus nimirum obturando, exsiccando, absorbendo agentia.

Inter composita, quorum vix finitus est numerus, penes varios medicamentorum codices celebrem olim famam obtinuerunt pilulae adstringentes compositae ex alumine, et sanguine draconis; huic mox gummi-kino substituendum esse alii maluerunt. Profecto non est cur hujusce remedii usum reprobemus, dosi scrupuli unius ad

semidrachmam, vel scrupulos duos pro opportunitate repetita.

Suam quoque merentur laudem aquae stypticae dictae, quarum parandi formula multiplex est apud auctores, earumque propterea varia est dosis qua exhiberi debent interno usui, prout varia est eorundem efficacia, tum ratione substantiarum compositionem ingredientium, tum ratione menstrui insumpti in iisdem parandis; hinc est cur internus nonnullarum usus vel relegandus sit, vel cautelas requirat, et probe prius comperta esse debeat varia earundem compositio ab auctorum observationibus, qua decet prudentia colligenda. Solet interim usu etiam interno praescribi apud nos aqua styptica Liborii Valentini, Romana etiam dicta cujus compositio olim arcana, nunc penes omnes pharmacopolas generatim nota sat est, ut in promptu sit ad opus, quaeque pluries feliciter cessit aquoso aliquo vehiculo recepta, dosi drachmae semis ad drachmam unam, aut duas per intervalla sumpta, ac prout opus, repetita. Ceterum gossypio, linteisve excepta exterius applicatur, et pro opportunitate syphonis ope injicitur, aut turundae ipsa imbutae introducitur in partes ad quas datur accessus.

Quae de corporis animique quiete, opportuna corporis positione, atmosphaerae temperiae, causarum sedula devitatione, stimulis per frictiones, fotus, cucurbitulas ad remotas partes deducendis diximus, huc quoque quadantenus referenda sunt, habito tamen semper respectu ad vires, constitutionem, ceteraque adjuncta. Huc etiam spe-

ctare videntur epispastica, ac rubefacientia, ablegatis tamen cantharidibus, quandocumque sermo est de haemorrhagia illorum organorum, quae ipsarum usum manifeste contraindicant. Causarum itidem moralium si quae sunt, maxima est habenda ratio.

In passivis haemorrhagiis pronum erit concipere, ejus generis requiri diaetam, ut viribus servandis erigendisque prospiciatur alimentis nutrientibus, eupeptis, ea quantitate quam stomachus facile ferat, et aegri adjuncta exposcant, illis selectis tum alimentis, tum, prout opus, condimentis, quae tonica, aut etiam adstringenti quadam vi pollent, quo spectant crassiora juscula, ac praesertim gelatinae; tum prudens adstringentium, et aromatum usus, uti et vini meraci, ac potius austeri: eodem tempore etiam curandum, ut morbose sensibilitatis excessui medeamur. Hinc est cur nervina, antispasmodica atque opiata suum merito frequenter inveniant locum vel per se, vel tonicis, adstringentibus sociata.

Aliter ac diximus de activis, sentiendum est in passivis de venae sectionibus: in his enim ulteriori sanguinis jacturae parcendum; si autem sermo sit de casu in quo spes sit futura, ut sanguinem ex sana minus incommoda sede ducendo, hujus fluxum a nobiliore parte compescere, aut praepedire datum sit, id dabimus utique, servatis semper illis cautionibus, quae prudentem, et oculatum clinicum numquam fugere debent, ne in tanti momenti auxilio praescribendo jam enervatae vires magis pessundentur.

Quod ad prophylaxim haemorrhagiae passivae, quamvis haec tum in appropriato regimine, tum in non intermisso tonicorum, et adstringentium usu generatim consistat; haud tamen unquam omittenda contemplatio causarum, quae vel supra universum systema, vel supra determinatam partem quocumque modo agentes facilem haemorrhagiae recidivae occasionem praebere possunt, aut visae sunt; his propterea arcendis infringendisve juxta cujusque causae naturam auxiliis omni ope adlaborandum est.

Quod ad ceteras pertinet indicationes, quae in haemorrhagiarum curatione passim sese exhibent, quomodo illis satisfacere expediat ex peculiaribus adjunctis, et singularibus casibus morbosisque complexibus non hic recensendis decernere fas erit. Quare si purgantibus, emeticis, paregoricis, ceteris locus fiat, prudens videbit medicus, qui pariter ex attenta omnium adjunctorum inquisitione haud difficile eruet, quando haemorrhagia (raro non tamen desiderata, imo nobis ipsis paucis abhinc mensibus obvio exemplo) sub intermittentium febrium larva decurrens, eamdem ac istae sibi vindicet curationem.

Postremo loco monebimus 1.° in suppressione haemorrhagiae, quae in acutorum morborum decursu contingit, caute incedendum esse, nisi quando modum excedunt, aut ex locis contingunt periculosis; hae siquidem a salutari naturae molimine saepe excitantur; imo etiam haemorrhagiae per ipsa morborum initia cum levamine contingere possunt; 2.° In haemorrhagiarum curatione

rationem semper habendam esse causarum localium, ut sunt ex. gr. polypi, carcinomata, calculi, eorumque omnium, quae sanguinis liberum circuitum impedire valent, aut ipsa quocumque modo laedere vasa; eodemque tempore non parvi interesse ad dyscrasiam, si quae viget, attendere quae cum haemorrhagia conjungitur, aut qua foveri, ipsam probabile est, ut quae dyscrasiae indoles exposcit remedia adhibeantur, quorum omnium cognitioni symptomaticae haemorrhagiae curatio innititur; 3.° Summi quoque omnino momenti esse inquirere, utrum sympathica haemorrhagia, ut illis fiat locus remediis, quae devincendis causis apta sunt, unde illam exortam esse constat, aut foveri posse compertum est. Demum quando compressioni, ligaturis, suturis locus fiat, haud difficile erit decernere; his enim in casibus ad chirurgiae consilium, et opus praestabit confugere. Ceterum ex hactenus allatis sat constare potest, victus rationem, corporis varium exercitium, caeli prout opus mutationem, alimentorum, potuumque electionem ita aptanda esse, ut non solum ex haemorrhagiae indole, causa, ac sede, sed ex aetate, temperamento, consuetudine, tolerantia, idiosyncrasia, ceterisque, si quae sunt, peculiaribus aegri adjunctis, quae magis accommodata sint, eruantur.

THESES

I.

Intellectus humanus vix unquam sperare potest, morborum naturam in sphaeram cognitionum suarum pertrahere; nihilo minus totis viribus ad hanc eruendam adlaborandum est.

II.

Homoeopathia debite in usum tracta, in allopathia citra dubium magnae esset utilitatis.

III.

Methodus medendi expectativa *suo loco* in clinicis aptissima est ad formandos medicos.

IV.

Non contra morbos, sed contra vires diriguntur medicamenta.

V.

Arsenici virtus in nonnullis febribus intermittentibus china superior est.

VI.

Nullam chirurgicam operationem graviorem absque medicorum consilio fieri debere, consultius foret.